

Hâfız-ı Mar'aşî ve Divanındaki Tahmisler

Deniz GÖRER¹ & Gülcan ALICI²

Abstract

Classical Turkish literature is a literary work whose first examples began to give in the 13th century and continued until the end of the 19th century. Hâfız-ı Mar'aşî, who is the subject of the study, is also 19th century Mar'aş poet. Despite living in a near period to present, there is not much information about him in the sources. Hâfız-ı Mar'aşî has a reorganized divan. It is possible to say that Hâfız is a poet who has determinant of the world of poetry and art understanding of divan poetry and also he is a poet with religious and literary accumulation. He has successfully used poetic forms in his divan and his tahmis also is remarkable. The most frequently used tahmis in our literature is the muhammes, which is created by adding tree verse the same rythm and ryhme in front of every couplet of a manuscript previously written in couplets. The poets have taken tahmis the poetry of the poets whom they liked art and temperament. In Hâfız Divan there are tahmis of poets who are effective formation of the poet's personality. There are twelve tahmis in Hâfız Divan. Its remarkable that Hâfız Divan composes of tahmis of Twelvers, people of the house and Hz. Ali. From this information, we say that Hâfız close to concept of Bektashi.

Key words: *Hafız-ı Mar'asi, Divan, tahmis.*

Özet

Divan edebiyatı ilk örneklerini 13. yüzyılda vermeye başlamış ve 19. yüzyılın sonlarına kadar etkisini sürdürmüş bir edebiyattır. Çalışmaya konu olan Hâfız-ı Mar'aşî de 19. yüzyıl Mar'aşlı bir divan şairidir. Günümüzde yakın bir devirde yaşamasına rağmen kaynaklarda hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Hâfız-ı Mar'aşî mürettep bir divana sahiptir. Divanından hareketle Hâfız'ın divan şiiri sanat anlayışı ve şiir dünyasına vakıf, dini ve edebi birikime sahip bir şair olduğunu söylemek mümkündür. Divanında divan şiiri nazım şekillerini başarılı bir şekilde kullanan şairin tahmisleri de dikkat çekicidir. Edebiyatımızda çokça kullanılan musammat çeşidi olan tahmis, önceden beyitlerle yazılmış olan bir manzumenin her beytinin önüne aynı vezin ve kafiyede üçer mısra eklenerek oluşturulan muhammestir. Şairler, sanat ve mizacını beğendikleri ya da kendine yakın hissettikleri şairlerin şiirlerini tahmis etmişlerdir. Hâfız divanında da şairin şahsiyetinin oluşmasında etkili olduğu düşünülen şairlerin şiirlerinin tahmisi bulunmaktadır. Hâfız divanında toplam on iki tahmis yer almaktadır. Şairin tahmislerini özellikle Hz. Ali, Ehli Beyt ve On İki İmama bağlılık çerçevesinde yazmış olması dikkat çekicidir. Buradan hareketle de Hâfız'ın Bektaşî anlayışına yakın olduğunu söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: *Hâfız-ı Mar'aşî, Divan, tahmis.*

Giriş

Asıl adı Halil olan Hâfız-ı Mar'aşî, 19. yüzyılda yaşamış bir divan şairidir. Şair hakkında kaynaklarda kayıt ve malumat yoktur. Bu sebeple Hâfız'ın doğum ve vefat tarihleri kesin olarak bilinmemektedir. Mahlasının Hâfız, kendisinin de Mar'aşlı olduğu Divân'ının baş tarafındaki Divân-ı Hâfız-ı Mar'aşî terkibinden anlaşılmaktadır (İKTYDK, 1967, s. 963). Hâfız, kelime olarak hıfzeden, saklayan, koruyan; Kur'an-ı Kerim'i başından sonuna kadar ezberleyen kimse manalarına gelmektedir. Bütün şiirlerinde Hâfız mahlasını

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, KSÜ, e-posta: zined_rerog@hotmail.com

² Arş. Gör. KSÜ, e-posta: gulcan.alici@hotmail.com

kullanan Hâfız-ı Mar'aşî aynı zamanda bir hafız-ı Kur'an'dır. Şair, Divân'ının istinsahı ile alakalı yazdığı manzum bir mektupta hafız-ı Kur'an olduğunu söylemektedir (Alıcı, 2010, s. 18). Hâfız'ın adı Divân'ının nüshalarında "Hamamcı-zâde Hâfız-ı Mar'aşî" ve "Mar'aşî Hamamcı-zâde Hâfız Halil Efendi" olarak kayıtlıdır (İÜ Ktp. TY. 2947, HAEK TY. 291, KYEBMK TY. 128). Bu kayıtlardan şairin asıl adının "Halil", kendisinin "Maraşlı" hem de Maraş'ta Hamamcı-zâde diye anılan bir aileden olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Divân'ındaki bir kasideden hareketle Hâfız-ı Mar'aşî'nin Abdülmecid Hân (1839-1861) dönemini idrak ettiğini söyleyebiliriz. Hâfız'ın yaşadığı dönemde Maraş'a eşkıya musallat olmuştur. Abdülmecid Hân, gönderdiği vezir vasıtasıyla Maraş'ı Tecirlü ve diğer eşkıyaların zulmünden kurtarmıştır (Alıcı, 2010, s. 18). Hâfız'ın şiirlerine tabii olarak kendisi ve Maraş ile ilgili birçok unsur yansımıştır. Hâfız-ı Mar'aşî'nin yaşadığı dönem Divân'ındaki kasidenin yanı sıra tarih manzumelerinden de anlaşılmaktadır. Hâfız Divân'ındaki 1277/1860-61 senesini gösteren tarihler şairin 19. yüzyılın ikinci yarısında hayatta olduğunu gösteren belge şiirlerdir (Alıcı, 2010, s. 19). Hâfız'ın bu tarihten sonra ne kadar yaşadığı bilinmemektedir. Şair, hayatta iken Divân'ını tamamlamış ve istinsahı için Yümnî adlı birine göndermiştir. Hâfız'ın Yümnî'ye eserinin yazımı için gönderdiği manzum mektup Divân'ın İÜ nüshasının sonunda bulunmaktadır (Divân-ı Hâfız, İty: v. 48a). Buradan hareketle Hâfız'ın bir şair olarak olgunluk dönemini idrak ettiğini söylemek mümkündür. Hâfız-ı Mar'aşî'nin, günümüze yakın bir devirde yaşamasına rağmen kaynaklarda hakkında hemen hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Bu sebeple Hâfız-ı Mar'aşî'nin doğumu gibi vefat tarihi de tespit edilememiştir.

Hâfız-ı Mar'aşî hakkında bilgi edindiğimiz kaynaklar kendi eserleridir. Özellikle şairin Divân'ı bu bağlamda çok önemlidir. Hâfız'ın biri manzum ikisi de mensur olmak üzere üç eseri bulunmaktadır:

- 1. Divân:** Klasik vadide yazılmış şiirlerden müteşekkil mürettep bir divandır. Biri İstanbul, ikisi Kahramanmaraş'ta olmak üzere üç nüshası bulunmaktadır.
- 2. Heftde Kemer Beste:** Risale, Hacı Bektaşî Veli'nin Sarı İsmail'e yazdığı Türkçe mensur bir vasiyetnamesidir (Hâfız Ali Efendi Yazma Eserler Kataloğu, 2007, s. 265).
- 3. Velâyet-nâme:** Hâfız-ı Mar'aşî tarafından yazılmış Hacı Bektaşî Veli'nin mensur velâyet-nâmesidir (Hâfız Ali Efendi Yazma Eserler Kataloğu, 2007, s. 265).

Hâfız'ın edebî şahsiyeti ve kabuller dünyası tabii olarak şiirlerine yansımıştır. Hâfız, sağlam inanç sahibi bir insandır. İslami değerlere sahip ve saygılı bir şairdir. Şiirlerinde Hz. Peygamber ve dört halifeye muhabbetini açık olarak ifade etmektedir. Bununla birlikte şair, aşk derecesinde Hz. Ali, Ehl-i Beyt ve On İki İmam'ı sevmektedir.

Hâfız İslami değerlere saygılı, şiirlerinde Bektaşî neşvesi görülen mutasavvif bir şairdir. Hâfız, şiirlerindeki bu tasavvufi neşvenin yanı sıra dünyevi aşkı da terrenüm etmiştir. Hâfız'ın şiirlerinden divan şiirinin sanat anlayışına ve şiir dünyasına vakıf olduğu görülmektedir. Hâfız'ın aşıklığı, dünyevi aşktan dinî-tasavvufi aşka kadar uzanmaktadır. Bu durum şairin aşk anlayışında dalgalanmalar olduğunu göstermektedir. İrfan sahibi olmakla birlikte sade görünen rint tipi, klasik Türk şiirinde hakiki âşığı sembolize eder. Hâfız da klasik Türk şiirindeki genel kabulleniş çerçevesinde kendisini rint olarak vasıflandırır. Şair bazen hakiki âşık bazen da meyhane düşkünü laubalimesrep bir rint olarak karşımıza çıkar. Divân'da rindane eda ile yazılmış birçok gazel bulunmaktadır. Şairin bazı gazelleri tevile ihtiyaç olmayacak şekilde meyhane ve şarap neşvesini dile getirmektedir. Hülâsa olarak Hâfız-ı Mar'aşî, divan şiirinin son döneminde taşrada yetişmesine rağmen klasik Türk şiirinin dünyasına vakıf, birikimine sahip ve lûgatine hâkim bir şairdir. Şairin şiirlerinde ayet ve hadislerden iktibaslar yapması, Farsça gazel

yazması, tarihler düşürmesi onun hem dinî hem de edebî birikime sahip olduğunu göstermektedir. Bütün şiirlerinde divan şiiri nazım şekillerini ve aruz veznini başarı ile kullanan Hâfız, özellikle gazel nazım şekliyle güzel şiirler yazmıştır.

Hâfız, kendinden önce yaşamış veya muasırı birçok şairin gazelini tahmis etmiştir. Bu tahmisler, şairin edebî şahsiyetinin teşekkülü hakkında bilgi verirken şairin mizaç ve dünya görüşünü de yansıtmaktadır. Bu tahmislerin bir kısmı harabati ve rintmeşrep bir eda taşırken büyük çoğunluğunun Âl-i Abâ sevgisi ve On İki İmam'a bağlılık çerçevesinde yazılmış olması dikkat çekmektedir.

Sözlükte, beşleme, beşli hale getirme anlamına gelen tahmis, aslında bir muhammestir. Önceden beyitlerle yazılmış bir manzumenin her beytinin önüne aynı vezin ve kafiyede üçer mısra eklenerek oluşturulan muhammese tahmis, yapılan işleme de tahmis etme adı verilir. Bir beyit veya beyitlerden oluşan her manzume tahmis edilebilir. Kafiye düzeni aaa (aa) bbb (ba) ccc (ca)... şeklindedir. Tahmis, edebiyatımızda çok kullanılan bir musammat çeşididir. Nazım şekilleri içinde en çok gazeller tahmis edilmiştir. Şairler devlet büyüklerinin ya da meşhur şairlerin beğendikleri gazellerini bazen de kendi gazellerini tahmis etmişlerdir. Bu durumda tahmisin bend sayısı tahmis edilen gazelin beyit sayısı kadar olur. Tahmisin güzel olması ve beğenilmesi için temel şart eklenen mısraların tahmis edilen beyitlerle mana ve söyleyiş bakımından tam bir uyum içinde olmasıdır (Alıcı, 2014, ss. 128-129). Hâfız-ı Mar'aşî'nin divan şairleri içerisinde sanat ve mizaç bakımından kendisine yakın bulduğu 12 şairin gazellerini tahmis ettiği görülmektedir. Bu tahmisler şairin örnek aldığı şairler ile onların beğendiği şiirlerini ihtiva etmesi açısından da önemlidir. Bu tahmisler şunlardır:

Dertli

Asıl adı İbrahim olan Dertli (d.1772/öl.1845) Bolu/Geredelidir. Şiirlerinde önce Lutfi sonra da Dertli mahlasını kullanmıştır. Alevi-Bektaşî anlayışına sahip bir saz şairidir. Ömrünün çoğunu gurbette geçirmek zorunda kalan şair, gurbette de ölmüştür. Hâfız, aruz ile de şiirler yazan Dertli'nin ehl-i beyti konu alan beş beyitlik gazelini "Gazel-i Dertli Tahmis-i Hâfız" başlığı altında tahmis etmiştir (Kutlu, 1979, ss. 11-26, 89). Hâfız'ın tahmininin üç bendi şöyledir:

*Zâhidâ ser-mest-i sahbâz-yı safâ dirler bize
Aşk bâz-ı merd-i meydân-ı vefâ dirler bize
Tâlib-i şâh-ı serîr-i "kul kefâ" dirler bize
Âşık-ı sâdik muhibb-i Mustafâ dirler bize
Derd ile gayret-keş-i âl-i abâ dirler bize*

*Gûte-hôr-ı bahr-i zevkiz dürreteynin aşkına
Neşemend-i câm-ı şevkiz goncateynin aşkına
Terk-i dünyâ terk-i terkiz kurreteynin aşkına
Cân ile ser virmişüz bizler Hüseyin'in aşkına
Bende-i şâh-ı şehid-i Kerbelâ dirler bize*

*Ol imâmeyn ezhereyn-i gülsitân-ı ferdidir
Hâfız-ı dil-dâde hemçün bülbül efgân-kerdendir
Câm-ı zehr-âmîz-i hicrân ile çehre zerdidir
Dertliyim derd-i derûnum hep yetimler derdidir
Çek elin bizden tabibâ bî-devâ dirler bize (Alıcı, 2010, ss. 136-137).*

Ubeydî

Edirneli olan Ubeydî, XVI. asrın kuvvetli şairlerindendir. Kanûnî'ye intisap ederek maâşâ nail olan Ubeydî (öl.1573), kadılığı, yakıcı gazelleri ve muammadaki mahareti ile tanınmıştır. Hâfız, Ubeydî'nin her beytinde harabat kelimesi bulunan, harabati bir eda ile yazılmış beş beyitlik gazelini aynı yaklaşım çerçevesinde "Gazel-i Ubeydî Tahmis-i Hâfız" başlığı ile tahmis etmiştir (Tarlân, 1948, ss. 3,31; Şanlı ve Tümer, 2009, ss. 2039-2041). Tahmis aşağıda gösterildiği gibidir:

*Sular kim nûr-ı Ahmedden temâşâ eylemiş zâtı
Fedâ idüp fenâ varın ider mesken harâbâtı
Egerçi şöhret ü şânı bırakmış resm ü âdâtı
Fenâ dârına gel gör şevket-i ehl-i harâbâtı
Ki Dârâ görmedi ömründe hergiz böyle dârâtı*

*Olar rûz-ı ezel ser-mest-i sahbâ-yı elest olmuş
Atup nâmûs ile ârı olar mînâ-şikest olmuş
Olar fânî olup bulmuş bekâ bi'llâhu hest olmuş
Harâbât ehlini gördüm fenâ câmuyla mest olmuş
İçüp ben de melâmet câmunu oldım harâbâtı*

*Harâbât ehli çün bezm-i mahabbetde açup kıssa
Muvaflık kavli hem fili oların manî-i nassa
Dilâ dâhil olursan sen dahi bu meclis-i hassa
Harâbât erlerini söyledüp al kıssadan hisse
Ki her biri fenâ pîrinden eylerler hikâyâtı*

*Fenâ erbâbını hubb-ı sivâdan Hak soğutmuş kim
Cihânu tâ-be-ser bir habbeğe mânend tutmuş kim
Silüp levh-i gönülden bildiğin cümle unutmuş kim
Harâbât ehline pîr-i fenâ bir ilm okutmuş kim
Lisân-ı hâl ile tabîr olur ancak ibârâtı*

*Harâbât ehline sırr-ı fenadan bir sebâk olsun
Fenâdan zevk alan cân u dilâdan bie sebak olsun
Kamu ihvâna bu Hâfız gedâdan bi sebak olsun
Harâbât ehline fenn-i fenâdan bir sebak olsun
Ubeydînin mezârı taşına yazın bî ebyâtı (Alıcı, 2010, ss. 138-139).*

Misâli

Asıl adı Hasan olan şair Edirnelidir. Önceleri meslek sahibi biriyken ilim ve marifet sahibi bilginlerle bir arada bulunduktan sonra ilim tahsil etmeye yöneldi. Yetenekleri sayesinde kısa zamanda yaşitlarının arasından sıyrıldı. Bir süre muamma yazmayla uğraştı ve bu dalda da maharetiyle ün saldı. Gençliğinin ilk yıllarında dahi duyulmamış manalar bulmada mahirdir ve akıcı üslûbuyla devrinin şairleri arasında nadir kişilerdendir. Bulduğu yeni hayallerle yazdığı sağlam ve başarılı şiirlerinin herkesçe beğenildiği konusunda biyografik kaynaklar hemfikirdir. Aşık Çelebi, Misâli için "Ümit edilir ki yakın zamanda gökyüzünün hilâli gibi parmakla gösterilen biri olsun" temennisinde bulunur ve onun şairliği hakkında "bu birkaç beyit ve matla o gökyüzünün güneşinin yaradılışından yükselmiş ve parlamıştır" şeklinde övgüde bulunur. Ahdî de Misâli hakkında övgü dolu sözler sarfeder ve onun "bu" redifli gazeline kendisinin yazdığı nazireye tezkiresinde yer

verir. Bursalı Mehmed Tahir ölümüne yazılan “Hiç dehre Misâli gelmeye hayfâ” mısramı kaydeder ve buradan hareketle ölüm tarihinin 1017/1608 olduğunu ve Yenikapı Mevlevihanesi güzergâhında medfun olduğunu söyler (Kılıç, <http://www.turkedebiyati.isimlersozlugu.com> 27.04.2017).

Hâfız'ın gazelinin tahmis ettiği Misâli'nin tahmis edilen gazelinin Hurufî anlayışına yakın Alevî-Bektaşî şairlerinden olabileceğini söylemek mümkündür. Misâli'nin yedi beyitlik gazelinin tahmisi de “Gazel-i Misâli Tahmis-i Hâfız” başlığıyla yazılmıştır. Söz konusu tahminin şöyledir:

*Ayn-ı ama merdüm-i âgâh-ı bilmez kandadır
Kördür ol kim dâsta togru râhı bilmez kandadır
Azm-i dildâr itmege hem-râhı bilmez kandadır
Bende-i aşk olmayan ol şahı bilmez kandadır
Nefsin idrâk itmeyen Allâhı bilmez kandadır*

*Pîr elinden bir fenâ fi'llâh câmun içmeyen
Tohm-ı ârn arsa-i zilletde varn saçmayan
Egnine mikrâz-ı fakr ile libâsın biçmeyen
“Urvetü'l-vüskâ” vü miskînin sırâtın geçmeyen
Cennet-i Adn ü sebîlü'llâhı bilmez kandadır*

*İtmedi kim kuhl-ı vahdet birle çeşmin rüşenâ
Görmedi vechinde tâb-ı nûr-ı “ve's-şemsü'd-duhâ”
Olmadı esrâr-ı gayba âşinâ ol mutlakâ
Bilmeyen ruhsârın “er-rahmân ale'l-arşi'steva”
Manî-i zât u sıfâtü'llâhı bilmez kandadır*

*Nûr-ı ihlâs ile çeşmi cây-ı tenvîr itmeyen
Âb-ı tevhîd ile kalbin pâk ü tathîr itmeyen
Sırr-ı “küntü kenz”i bir bir sende takrir etmeyen
Câvidânı nâme-i hüsnünde tefsîr itmeyen
Sırr-ı arşu'llâhı Fazlu'llâhı bilmez kandadır*

*Hânkâh-ı “men aref”den Hâfızâ ders almayan
Perde-i vâriyyeti mirât-ı dilden silmeyen
Vâkıf-ı manâ-yı nutk-ı “mâ nefahatı” olmayan
Vech-i Allâhı Misâli kendi vechin bilmeyen
Âşık u maşûk u aşku'llâhı bilmez kandadır (Alıcı, 2010, ss. 139-140).*

Hıfzî

Tezkirelerde anılan Hıfzî mahlaslı dört şair bulunmaktadır (İpekten vd., 1988, ss. 205-206). Gazeli Hâfız tarafından tahmis edilen Hıfzî'nin bunlardan hangisi olduğu tespit edilememiştir. Kahramanmaraş Hâfız Ali Efendi İlmi Eserler Kütüphanesi'nde, 291 numaradaki yazma mecmuada Hıfzî'nin Hâfız tarafından tahmis edilen gazeli müstakil olarak da bulunmaktadır (Mecmua, yty, s. 931). Hâfızın “Gazel-i Hıfzî Tahmis-i Hâfız” başlığıyla tahmis ettiği yedi beyitten oluşan gazelin dört bendi aşağıda gösterildiği gibidir:

*Âşık-ı şeydâ-yı varız âşinâmız gizlidir
Mâil-i ruhsâr-ı yâruz dil-sitâmız gizlidir
Cân u dil tâ-süz-kârız âh u zâmız gizlidir*

*Sûretâ pervâneyiz şem-i ziyâmuz gizlidir
Bülbül-i şûrideyiz ammâ nevâmuz gizlidir*

*Bir nesim-i nev-bahârın rüzgârı devrimiz
Nükte-i sîr-ı maârif sahfıdır bu seyrimiz
Şerh iderse “küntü kenz”in hükmini her kavlimiz
Kimse fehm itmez ne mezhebdir ne meşreb filimiz
Gerçi bir nâ-çizeyüz dâsta recâmuz gizlidir*

*Şerbet-i lal-i nigârın zevki Kevserdir didik
Bâg-ı ruhsârında büy-ı hadd-i gül-terdir didik
Gönlümüz her demde hubb-ı yâre hem-serdir didik
Kimseye yâr olmazız âlemde yâr birdir didik
Seyrimiz dâstun cemâli dil-rübâmuz gizlidir*

*Bilmişüz râh-ı hakikat şâh-ı merdân âyinin
Eyleriz uzletde dehrin her ferah câyına kîn
Neyleriz bu çarh-ı dünün Hâfızâ nîk ü bedin
Tutmuşuz zevk-i mahabbetden ferâgat dâmenin
Gice gündüz dilde Hfzî “lâ-fetâ”muz gizlidir (Alıcı, 2010, ss. 141-142).*

Hasmî

Asıl adı İsmail olan şair Adıyaman’ın Besni ilçesinin Tut köyündendir. Şiirlerinde Hasmi mahlasını kullanmıştır. Öğrenimine genç yaşta başlayan Hasmi, iyi bir eğitim almış ve kendini yetiştirmiş, güzel konuşma yeteneğiyle de adından söz ettirmiştir.

Divan şairlerinin genelinde olduğu gibi Hasmi de rint tabiatlı bir şairdir. Onun şiirlerinden tasavvufa değer verdiği, göçebe bir hayat yaşadığı, Arapça ve Farsçadan fazlaca etkilendiği ve Melamilik sıfatlarına haiz olduğu da görülmektedir. Uzun bir ömür süren Hasmi İsmail Efendi’nin doğum tarihi gibi ölüm tarihi de bilinmemektedir (Selçuk, 2007, ss. 1-37).

XVIII. asır divan şairlerinden olan Hasmi’nin divanı vardır (İKTYDK, 1967, ss. 970-971). Hâfız Hasmi’nin beş beyitten oluşan gazelini tahmis etmiştir. Bu gazel “Gazel-i Hasmi Tahmis-i Hâfız” başlığı ile aşağıda gösterildiği gibidir:

*Şerâr-ı sūziş-i sînem saçup gülzâr-ı nâr itdim
Yine tûfan idüp seyl-i sirişkim cūybâr itdim
Çalup fagfūrveş senge fedâ-yı terk-i âr itdim
Varup küy-ı dil-ârâda bu şeb bir âh u zâr itdim
Esâs-ı Arşî ditrettim binâsın târumâr itdim*

*Sezâ-vâr oldığım vasl-ı nigâra şive-i mabûd
Şarâb-ı sâki-i gül-fem bana bezm-i ezel mahûd
Şükür kim tâlîim burç-ı şerâfet üzredir mesûd
Mey içüp mug-peçe koçmak cihânda mâ hüve’l-maksûd
Anınçün hıdmet-i pîr-i mugânı ihtiyâr itdim*

*Nedendir bunca dem âyâ idersin cevri meftûna
Söyünmez nâr-ı endûhı dökersin kalb-i mahzûna
Ne minnet eylerim şâh u gedâ-yı çarh-ı gerdûna*

*Yeter rencide Azrâil nüzûl it sînem üstüne
Mûradın cân ise gel al o yâra ber-güzâr itdim*

*Olupdur arsa-i sevdâ zebûn Mecnûndan sonra
Yıkıldı burc-ı bârûsu bütûn Mecnûndan sonra
Bulunmaz ser viren bir aşk için Mecnûndan sonra
Harâb olmuşdu iklim-i cünûn Mecnûndan sonra
Yine âbâd olsun deyü huşumdan firâr itdim*

*Müyesser oldı eltâf-ı felekden ruhsat ey Hasmî
Bana câm-ı mey-i hamrâ bu bezm-i işret ey Hasmî
Be-kâm olmakdadır Hâfız adûya nisbet ey Hasmî
Yine servet yüzün gösterdi rûz-ı firkat ey Hasmî
Çeküp âgûşa ben yâri teveccüh der-kenâr itdim (Alıcı, 2010, ss. 142-143).*

Ârif

Tezkirelerde anılan Ârif mahlaslı oldukça çok şair bulunmaktadır (İpekten vd., 1988, ss. 34-40). Şairin bunlardan hangisi olduğu tespit edilememiştir. Hakkında bilgi bulunamayan şairin bir gazelini Hâfız tahmis etmiştir. Hâfız'ın gazeli tahmis etmesinden ve Ârif'in gazelinde Maraş'tan övgüyle bahsetmesinden hareketle bu şairin Maraşlı olabileceği düşünülebilir (Alıcı, 2009, s. 84). Ârif'in yedi beyitten oluşan gazelini Hâfız, "Gazel-i Ârif Tahmîs-i Hâfız" başlığı ile tahmis etmiştir. Tahmisin üç bendi şöyledir:

*Bu feryâd [u] figânımın esâsı hep seninçündür
Hezâr-ı gönümün zâr u sadâsı hep seninçündür
Harâb-ı mülketi ömrüm binâsı hep seninçündür
Efendim çekdiğim aşkın belâsı hep seninçündür
Bana bu dehr-i dînun her ezâsı hep seninçündür*

*Kuruldu germ olup meclis müheyyâ dil-rübân şimdi
Giyindi câme-i gül-gün o şûh ince miyân şimdi
Elinde sâgar u sahbâ döner sâkî hemân şimdi
Çemen bezminde tertîb oldı gûya mutribân şimdi
Nihâl-i gülde bülbüller nevâsı hep seninçündür*

*Nişîn-i küşe-i hasretdürür Hafız dil-efgârın
Esîr-i nâvek-i endûh-ı firkatdir sitemkârın
Dem-a-dem çâk çâk itmektedir bagrın senâkârın
Ferâh-bahşâ-yı Maraşda hemîşe Ârif-i zârın
Seher vakti tazarrula duâsı hep seninçündür (Alıcı, 2010, ss. 144-145).*

Tahsin

Şair hakkında bilgi edinilememiştir. Beş beyitlik bir gazelini Hâfız-ı Mar'aşî tahmis etmiştir. Bir içki meclisi havasını yansıtan gazel aynı minval üzere tahmis edilmiştir. "Gazel-i Tahsîn Tahmîs-i Hâfız" başlığını taşıyan tahmisin üç bendi şöyledir:

*Gir miyâna Hızr-âbı gâhî devr it gâhî iç
Bir surâhî nûkte-yâbı gâhî devr it gâhî iç
Bâde-i Kevser-misâli gâhî devr it gâhî iç
Bezme gel sâkî şarâbı gâhî devr it gâhî iç
Kâse-i sahbâ-yı nâbı gâhî devr it gâhî iç*

*Sâgar-ı gül-gün-ı sâfın vaktidir cest eyleme
Zümre-i uşşâka meyden himmeti pest eyleme
Râh-ı rûh-efzâyı rinde vir tehi-dest eyleme
Çok da ibrâm eyleyüp ehl-i dili mest eyleme
Virme bezme piç-tâbı gâhî devr it gâhî iç*

*Şerbet-i vaslınla vir teskîn hayret-dîdeye
Arz-ı mirât-ı cemâl it ibn-i hasret-dîdeye
Bahş-ı cân ol Hafız-ı gamgîn-i firkat-dîdeye
Câm-ı lütfundan sunup Tahsîn-i mihnet-dîdeye
Eyleme cevr ü azâbı gâhî devr it gâhî iç (Alıcı, 2010, ss. 145-146).*

Rıza

Hakkında bilgiye ulaşılamayan şairin beş beyitten oluşan bir gazelini Hâfız-ı Mar'aşı tahmis etmiştir. Bu tahmisten şairin adının Ali, mahlasının ise Rıza olduğu anlaşılmaktadır. Şair gazelinde kendisini; aşk şarabını ezelde içmiş, sureta divane görünümlü hakiki âşık olarak tavsif etmektedir (Alıcı, 2010, s. 83). Hâfız'ın "Gazel-i Ali Rızâ Tahmîs-i Hâfız"başlığını taşıyan tahmisin tamamı aşağıda gösterildiği gibidir:

*Söylenür âşüfte-hâlim dillere destaneyim
Deşt-i sevdâdır güzârım Kays ile yeksaneyim
Gerçi kim âlemde nâm-ı rind ile efsaneyim
Âkılum bätında ammâ sûretâ divaneyim
Kimse fehm itmez beni kim ben neyim ammâ neyim*

*Rûşenâ dil-hânemiz her gâh bir ihsân ile
Seyrimiz nûr-ı cemâl-i yâridir her ân ile
Hem-demiz manîde gel gör dâimâ biz cân ile
İç yüzündendir bizim pâzârımız cânân ile
Bâtınında üns ü ülfet zâhirâ biganeyim*

*Hânkâh-ı vahdetin bir nagmesin güş itmişim
Neşe-i vuslatla cânâ cânı bî-hüş itmişim
Ol zamandan hüy(u) hây-ı şevk ile cüş itmişim
Bezm-i sahbânın elestden cürasın nüş itmişim
Bâde-nüş-ı bezm-i aşkı böyle bir mestaneyim*

*Küşe-i mihnetde zârım hûn-ı dil her demde zâd
Bâr-ı gamdır cekdiğim bulmakda derdim izdiyâd
Sanma mesrur eylemezsem her zaman bin dâd dâd
Gör ne denlû handeler kulsam velî zannitme şâd
Kalb(i) mahzûn bagr(i) pür-hûn hâtırı divaneyim*

*Dürr-i yektâdır kelâmım söylemem bâd-ı hevâ
Cüst ü cü itmekle gayrı eylemem sayım hebâ
Hâfızâ nâ-merde itmem ser-fürû kâsd-ı riyâ
İrtikâb itmem hilâf-ı güft ü güyü ey Rızâ
Hâsılı merd oğlu merdim böyle br merdaneyim (Alıcı, 2010, ss. 147-148)*

Mîrzâde

Hakkında bilgiye ulaşılamayan şairin bir gazelini Hâfız-ı Mar'âşî tahmis etmiştir. Hâfız beş beyitlik gazelin makta beytini sevgilinin meth ve tavsifi ile aşk ve şarap neşvesi içinde yazmıştır. Hâfız toplamda beş bent olan tahmisi “Gazel-i Mîr-Zâde Tahmis-i Hâfız” başlığı altında ele almıştır. Tahmis aşağıdaki gibidir:

*Seyr ider gülzârı gönlüm ahsen-i zîbâ diyü
Eylerim efgânı bülbül tek gül-i ranâ diyü
Büy-ı cân-bahşâ-yı zülf-i anber-i sârâ diyü
Dil yine âşüfte oldı kâkül-i tugra diyü
Göge çıkdı düd-ı âhım kâmet-i bâlâ diyü*

*Dem-be-dem azm eyleyüp girmekde aşkın gönlüme
Şeh-süvâr-ı leşkerin salmakda aşkın gönlüme
Bârgâhın câ-be-câ kurmakda aşkın gönlüme
Birbirin pâ-mâl idüp gelmekde aşkın gönlüme
Anlamışlar bu vücûdum şehrinî tenhâ diyü*

*Vâdi-i aşkında cânâ Kaysveş mecnûnunam
İntizâr-ı çeşm-i mest-i ârz-ı bî-cûnunam
Teşne-i câm-ı lebin dil-haste-i mahzûnunam
Sâkiyâ insâfa gel toldur meyi meftûnunam
Hûn-ı gül-gün oldı çeşmim bâde-i hamrâ diyü*

*Yok nazirin âlem içre ey perî-şânım senin
Görmemiş kimse cemâlin sîne-gülşânım senin
Mîsr-ı dehre evvel âhir Yûsuf akrânın senin
Gelmemiş mislin cihâna ey gül-endâmım senin
Göge ç克斯am da bulunmaz bir melek-simâ diyü*

*Rahm kilsan sevdiğim ger hâline nâ-şâdenin
Eylesen zahmına merhem Hâfız-ı üftâdenin
Güş idüp nâlân u âhın her seher dil-dâdenin
Hüküm idersin kizbin olmaz hakkına Mîr-zâdenin
Dür-feşân olmakda câiz tabıma deryâ diyü (Alıcı, 2010, ss. 148-149)*

Lutfî

Tezkirelerde yer almış Lutfî mahlaslı 16 şair bulunmaktadır (İpekten vd., 1988, ss. 267-270). Hâfız'ın gazelini tahmis ettiği Lutfî'nin bunlardan hangisi olduğu tespit edilememiştir. Lutfî gazelinin makta beytini aşıkane bir üslupla yazmıştır. Hâfız'ın beş beyitlik gazel olarak ele alıp beş bentten oluşan ve aşağıda dört bendi verilen gazel” Gazel-i Lutfî Tahmis-i Hâfız” başlığı ile ele alınmıştır:

*Lokman hekîm lebleri dârûya kapıldı
Reftâr(ı) nigû bir kad-i dil-cûya kapıldı
Ol gonçe-sıfat kâkül-i şebbûya kapıldı
Gönlüm yine bir çeşm-i suhan-gûya kapıldı
Mirât-ı nümâyân tegi hûb-rûya kapıldı*

Ol gamze bî-dâd ile îmânımı aldın

*Müjgân-ı sitemkâr ile tâ cânımı aldın
Efsûn-ı nigeñ âl ile dâmânımı aldın
Teshîr iderek bu dil-i nâlânımı aldın
Âzâde iken gussa-i gayguya kapıldı*

*Eşki didemin bezl-i vücûd itmek içinmüş
Âhım odı vuslat demi üd itmek içinmüş
Kaddim bükülüp yâsı kuûd itmek içinmüş
Şol kaşî arasında sücûd itmek içinmüş
Mihraba kuyâs eyledi ebrûya kapıldı*

*Hâfız nigeñin zülf-i dilâ kaydına Lutfî
Ser-beste kilup anberi-sâ kaydına Lutfî
Dil-haste iken zevk ü safâ kaydına Lutfî
Şâyeste idi dâr-ı şifâ kaydına Lutfî
Divâne gönül halka-i gîsûya kapıldı (Alıcı, 2010, ss. 149-150).*

Hayâlî

XVI. asrın ilk yarısının en büyük şairi Hayâlî Beğ (öl.1557)'dir. Fuzûlî'nin İstanbul şehri dışında olması ve Bâkî'nin asrın ortasında yetişmesi, onu devrin en şöhretli şairi haline getirmiştir. Aslen Vardar Yenicesi'nden olan Hayâlî, uzun müddet evlenmediği için Bekâr Memî lakabıyla da anılmıştır. Şiirlerindeki tasavvufî neşve sebebiyle Hâfız-ı Şîrâzî'ye benzetilen Hayâlî'nin "sandılar" redifli gazelini Hâfız-ı Mar'aşî tahmis etmiştir (Timurtaş, 1976, s. 436; Alıcı, 2000, s. 11). Beş bendin tamamı "Gazel-i Hayâlî Tahmîs-i Hâfız" başlığı altında toplanmış ve aşağıda gösterilmiştir:

*Nâlemi gûş eyleyen Mecnûn-ı ânım sandılar
Kûh-ı ömrüm delmede Ferhâd-şânım sandılar
Gülşen içre cûyı eşk-i hûn-feşânım sandılar
Halk-ı âlem andelîb-i mürğ-i cânım sandılar
İtdiği nâlişleri âh u figânım sandılar*

*Reng-i ruhsârın viren gülzâr-ı dehre gülgüli
Hâlet-i aşkın viren uşşâka böyle gulguli
Bahş-ı cân olmuş leb-i lalin tegi câm-ı müli
Gül nihâlinde görüp haddin gibi rengin güli
Bir ser-amed kâmetin boynunda kanım sandılar*

*Yüz yere düşdi çemende gonçeler rengin görüp
Serviler piçide kaldı kâmet ü kaddin görüp
Dâne dâne dökdi bülbül dideden vechin görüp
Jâleden lü'lü ile zeyn itdiler medhin görüp
Sûsen-i âzâdı gülşende zebânım sandılar*

*Âteş-i hicrinle cânâ dil-kebâbı gördiler
Derd ü gamdan çekdiğim bî-hadd tâbı gördiler
Bunca gözde dökdiğim kanlı şarâbı gördiler
Dün hârâbat ehli mey içre habâbı gördiler
Kan yaşımdan seyle varmış hânümânım sandılar*

Ehl-i dil bezminde açdım bir varak bahs-i makâl

*Anlar ile Hâfızâ çok eyledim ceng ü cidâl
Her suhan-perver zebân-ı asrı itsem mest ü lâl
Ser-fürû itdi Hayâlî bana erbâb-ı kemâl
Bende-i makbul-i şâh-ı nükte-dânım sandılar* (Alıcı, 2010, ss. 151-152).

Eşref

Eşref Paşa (d.1820/öl.1894) aslen Bursalıdır. Şiirlerinde ehl-i beyt sevgisini işlemesiyle tanınmıştır. Şiirleri Divan-ı Eşrefü'ş-Şuarâ adıyla basılmıştır. Hâfız, Ehl-i Beyt sevgisi bakımından kedisine yakın bulduğu Eşref'in beş beyitlik bir gazelini tahmis etmiştir. (Kahraman, 1995, ss. 475-476). Hâfız, tahmisin tamamını "Gazel-i Eşrefü'ş-Şuarâ Tahmis-i Hâfız" başlığı altında ele almıştır ve bu bendler aşağıda gösterilmiştir:

*Mâh-ı mâtem rûz-ı şiven birle şâm olsun bana
Şâm feryâd ile tâ subhı tamâm olsun bana
Gözlerim mecrâ-yı kan itmek zimâm olsun bana
Hûn-ı dil sahbâ-yı gül-gün dîde câm olsun bana
Derd-i mâtem sâkiyâ zevk-i müdâm olsun bana*

*Kûşe-i gam meskenim gülşen sarâyı n'eylerim
Var iken âh-ı ciğer-süzüm nevâyı n'eylerim
Nâliş ü zârım yeter ben çeng ü nâyı n'eylerim
Kerbelâ hâtr-nişânımdır safâyı n'eylerim
Külbe-i kerb ü belâ dârü's-selâm olsun bana*

*Men idince sudan ehl-i beyti ins ü cinn melek
Lanet itdi ibn-i nahsa kar-ı deryâda semek
Tig-i nefrîni dem-â-dem ey mevâlî sen de çek
Bir içim su sibt-ı Ekremden dirig itdi felek
Âb nûş itmek Muharremde harâm olsun bana*

*Arsa-i rezme girince şâh-ı serdârı Hüseyin
Sîmr-i Melûn olucak anda dil-âzârı Hüseyin
Âh kim ol demde ben de bâ hevâdârı Hüseyin
İrmedim ol asra kim olam fedâkârı Hüseyin
Müddet-i ömrüm dahi nakş-ı menâm olsun bana*

*Niçe bed söz söylediler hakkıma ez-behr-i dak
Hâricidir Râfizidir didiler ehl-i mezâk
Hâfızâ bugün ne gündür bilmeyüp kavm-i fesak
Girye-i bi-ihyârım tan ider mâtemde halk
Varsun Eşref Râfizî tabî-i nâm olsun bana* (Alıcı, 2010, ss. 152-153).

Sonuç

Asıl adı Halil olan Hâfız-ı Mar'aşî, 19. yüzyılda yaşamış bir divan şairidir. Doğum ve vefat tarihleri kesin olarak bilinmeyen şairin Maraşlı olduğu Dîvân'ının baş tarafındaki Dîvân-ı Hâfız-ı Mar'aşî terkiibinden anlaşılmaktadır. Hâfız-ı Mar'aşî hakkında edinilen bilgiler kendi eserleridir. Özellikle şairin Dîvân'ı bu bağlamda çok mühimdir. Hâfız'ın biri manzum ikisi de mensur olmak üzere üç eseri bulunmaktadır.

Şairin edebî şahsiyeti ve kabuller dünyası divanından yola çıkılarak tespit edilmiştir. Buna göre Hâfız, sağlam inanç sahibi, İslami değerlere sahip ve saygılı bir şairdir. Şiirlerinde Hz. Peygamber ve dört halifeye muhabbetini açık olarak ifade etmektedir. Bununla birlikte şair, aşk derecesinde Hz. Ali, Ehl-i Beyt ve On İki İmam'ı sevmektedir.

Hülasa olarak Hâfız-ı Mar'aşî, divan şiirinin son döneminde taşrada yetişmesine rağmen klasik Türk şiirinin dünyasına vâkıf, birikimine sahip ve lügatine hâkim bir şairdir. Şairin şiirlerinde ayet ve hadislerden iktibaslar yapması, Farsça gazel yazması, tarihler düşürmesi onun hem dini hem de edebî birikime sahip olduğunu göstermektedir. Bütün şiirlerinde divan şiiri nazım şekillerini ve aruz veznini başarı ile kullanan Hâfız, özellikle gazel nazım şekliyle güzel şiirler yazmıştır.

Hâfız, kendinden önce yaşamış veya muasırı birçok şairin gazelini tahmis etmiştir. Bu tahmisler, şairin edebî şahsiyetinin teşekkülü hakkında bilgi verirken şairin mizaç ve dünya görüşünü de yansıtmaktadır. Bu tahmislerin bir kısmı harabati ve rintmeşrep bir eda taşırken büyük çoğunluğunun Âl-i Abâ sevgisi ve On İki İmam'a bağlılık çerçevesinde yazılmış olması dikkat çekmektedir.

Klasik Türk şiirinin en çok kullanılan musammat çeşidi olan tahmis, gerek şairlik kabiliyetini gerekse şairlerin beğendikleri gazelleri göstermesi açısından bir çok şair tarafından tercih edilmiştir.

19.yy. şairlerinden olan Hâfız-ı Mar'aşî de divanında bu nazım şekline yer vermiştir. Hâfız'ın divanında 12 tane tahmis bulunmaktadır. Bu tahmisler: Dertli, Ubeydî, Misâli, Hıfzî, Hasmî, Ârif, Ali Rıza, Mirzazâde, Eşref mahlaslı şairlerin gazellerine yapılmıştır. Bu tahmislerin üç tanesi yedi bent, dokuz tanesi de beş bentten oluşmaktadır. Şiirlerinden Bektaşî neşvesine sahip olduğu anlaşılan şairin yapmış olduğu tahmislerin dört tanesi yine bu neşveye sahip şairlerin (Dertli, Misâli, Hıfzî, Eşref) şiirlerine yapılmıştır. Şairin, şiirini tahmis ettiği şairlerden biri olan Hasmî de Adıyamanlı olup Maraş'ta da bulunmuştur. Hâfız'ın onun şiirini tahmis etmesi gerek Hasmî'nin şiirinin etkisi gerekse Hâfız'ın yakın çevresindeki şairleri takip ettiğini göstermesi açısından önemlidir.

Kaynakça

- Alıcı, L. (2010). *Divan-ı Hâfız-ı Mar'aşî*. Kahramanmaraş: Ukde Yayınları.
- Alıcı, L. vd (2009). *Maraşlı divan şairleri. Türk edebiyatında maraşlılar*. Kahramanmaraş: Ukde Yayınları.
- Alıcı, L. vd (2014). *Eski Türk edebiyatına giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Selçuk, E. (2007). *Hasmi divanı (İnceleme- Metin)*.(Yayınlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi. Konya.
- Kutlu,Ş. (1979). *Şair Dertli I*. İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser.
- Hâfız Ali Efendi Yazma Eserler Kataloğu* (2007). Kahramanmaraş: TC Kahramanmaraş Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Tarlan,A.N. (1948). *Şiir mecmualarında XVI ve XVII. Asır Divan Şiiri Ubeydî*. İstanbul: İÜ Yayınları.
- İpekten, H vd. (1988). *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı Sözlüğü*. Ankara: KTB Yayınları.

- Timurtaş, F.K. (1976). *Türkiye edebiyatı*. Ankara: Türk Dünyası El Kitabı.
- Alıcı, L. (2000). *Klasik Türk Şiirinde Gönül ve Üstüne Redifli Nâzireler*. (XI.cilt). s. 128. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Kahraman, A. (1995). Eşref Paşa. (11.cilt). TDVİA. İstanbul
- Hâfız, *Divân*. İÜ. Ktb. Ty.,Nu.: 2947.
- Şanlı, İ. ve Tümer, M.F. (2009). XVI Yüzyıl divan şairi Ubeydi'nin hayatı, edebi şahsiyeti ve divanındaki tasavvufi unsurlar. *Turkish Studies*, (4/3), 2039-2040.
- Kılıç, F.(10.02.2004). Misâli, Hasan Çelebi. 27.04.2017, <http://www.turkedebiyatilisimlersozlugu.com>
- Komisyon (1968). *İKTYDK*. C III-IV. İstanbul: MEB Yayınları.
- Mecmua* (yty). Kahramanmaraş Hâfız Ali Efendi İlmî Eserler Kütüphanesi. Nu.: 291.
- Nat-ı Şerif (Mecmua)*. Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü Kütüphanesi (KBYEBMK). Kahramanmaraş Karacaoğlan İl Halk Kütüphanesi Yazmaları. TY. Nu.: 128.
- Özbaş, M. Y. (hzl.) (1973). Besim Atalay, Maraş Tarihi ve Coğrafyası. İstanbul: Dizerkonca Matbaası.
- www.turkedebiyatilisimlersozlugu.com/tarihce (27.04.2017)

Kısaltmalar:

HAEK: Hafız Ali Efendi Kütüphanesi.

İKTYDK: İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu.

İty: İstinsah tarihi yok.

İÜ Ktp: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi.

KYEBMK: Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü Kütüphanesi.

TY: Türkçe yazma.

v.: Varak.

yty: Yazma tarihi yok.